

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 12, Aralık 2017, s. 360-376

Yrd. Doç. Dr. Ferda ZAMBAK

İğdır Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
ferdazambak@gmail.com

GEÇİKMİŞ İRADENİN GÖLGESİNDEKİ HAYATLAR: KUYUCAKLI YUSUF'TA MAĞLUP KADINLIK VE ERKEKLİK*

Özet

Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* adlı romanı, okuruna sosyal ve kültürel pek çok meseleyi bir arada sunan bir kurguya sahiptir. Romanda karakterlerin yaşam boyunca karşılaştıkları zorluklarla mücadele etme, talep ve arzularını dile getirme biçimleri onların gerek toplumsal gerekse bireysel alanda kurdukları ilişkilerin yönünü tayin edici özelliklere sahiptir. Ana karakter Yusuf'un üvey annesi Şahinde'nin her şeyden şikâyet eden keyfine ve paraya düşkün hâli karşısında kocası Salâhattin Bey'in suskunluğu, ailenin sonunu hazırlayacak olan kötücül gücün Şahinde'nin eline geçmesine neden olur. Salâhattin Bey'in evden uzaklaşarak ve içkiye sığınarak erlediği iradesinin mirasını devralan Yusuf, romanda âdeta kahramanlaştırılarak adalet, ahlâk ve merhametin timsali bir erkliğin örneği hâline getirilir. Fakat babanın hem kamusal hem de özel alanda zayıflamış olan iradesi, Yusuf'un toplumsal düzene ve bireysel kaderine başkaldıran tarafını zaman zaman suskunlaştırıp sekteye uğratar. Çalışmada romanın adaletsiz toplum düzeniyle baş etmeye çalışan erkek ve bu düzene yenik düşmek istemeyen kadın karakterlerinin mağlubiyetlerini oluşturan nedenler üzerin-

*İğdır Üniversitesi tarafından düzenlenen II. Uluslararası İğdır Sempozyumu'nda (9-11 Ekim 2017) sunulmuştur.

de durulacaktır. Hayatlarının dönüm noktasını belirleyecek olan anlarda yaşadıkları duraksamanın ve sessizleşen dilin oluşturduğu mağduriyet, toplumsal ve cinsiyet hiyerarşileri üzerinden tartışılmaya çalışılacaktır. Böylece bireysel ve toplumsal adalet etrafında girilen mücadeleyi kesintiye uğratarak geciken iradenin gölgesiyle yaşamaya mahkûm edilmiş kadınlık ve erkeklik, romansal kurgunun dönüm noktaları etrafında analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kuyucaklı Yusuf, Cinsiyet Hiyerarşileri, Mağdurun ve Mağlubun Dili.

LIVES IN THE SHADE OF BELATED WILL: DEFEATED MANHOOD AND WOMANHOOD IN KUYUCAKLI YUSUF

Abstract

Sabahattin Ali's novel, titled *Kuyucaklı Yusuf*, has a narrative that presents a great deal of social and cultural issues to its reader at the same time. In the novel, the way how characters struggle against the hardships throughout life and the manner they utter their demands and desires have determinant features to direct the course of the relationships they worked up both in social and individual sphere. The reticence of Salâhattin Bey against protagonist Yusuf's stepmother Şahinde, who is all-grumbling, avericed and pleasure-driven, causes Şahinde to take the possession of the malignant power that leads the doom of the family. Yusuf, who has inherited the legacy of Salâhattin Bey's will, which he deferred by straying away from home and seeking refuge in alcohol, turns out to be the embodiment of manhood exemplified through justice, morality and affection as if he were mythologized in the novel. Nevertheless, father's will, which has been debilitated both in public and private sphere, occasionally disrupts and silences Yusuf's aspect which revolts against social order and of his private destiny. In the study, men trying to cope with the unjust social order and the causes that shape out the loss of women characters, who do not want to succumb to defeat, are going to be dwelt on. The inaction and the victimization caused by the silencing of language they experience at the moments that might determine the milestones of their lives are tried to be discussed in terms of social and gender hierarchies. Accordingly, by the disruption of the struggle launched around the individual and social justice, manhood and womanhood are fated to live in the shade of belated will which are going to be analyzed by the perspective of the turning points of the narrative fiction.

Keywords: Kuyucaklı Yusuf, Gender Hierarchies, The Language of the Victimized and the Defeated.

Giriş

1937'de yayımlanan *Kuyucaklı Yusuf* Sabahattin Ali'nin ilk romanı olmasından öte, tarihsel açıdan önemli bir yerde durur. İstanbul sınırlarını aşarak Anadolu'ya eğilmiş olan yazar, kurgusunu batılılaşma, gerici-ilerici, yobaz-aydın çatışmasının dışında, toplumsal yapılanmanın ekseninde yoğunlaşarak oluşturmaya çalışır. 1950'lerden sonra toplumsal yapıyı, ezilen halk ya da köylünün durumunu ele alan romancılar vardır. Fakat bunların ilk örneği *Kuyucaklı Yusuf* tur. Romanda olaylar, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yirmi yıllık döneminde geçerse de yazıldığı 1930'lu yıllarda toplumsal yapı bakımından pek değişik değildir. İşte *Kuyucaklı Yusuf*'ta bu yapıya ve düzene karşı çıkış, yazarını, Orhan Kemal'in, Yaşar Kemal'in ve genellikle Anadolu romancılarının öncüsü yapar (Moran, 2014: 259-260). Romanın merkezinde görünen toplumsal yapı içerisinde oluşmuş hiyerarşiler, zengin eşrafın hegemonyası altında hem maddi hem de ahlaki bakımdan ezilen köylü, kurgusal ve tematik çerçevede kuru bir sınıf mücadelesi ezen-ezilen paradigmaları üzerinden işlenmemiştir. Anlatıcının sözünü emanet ettiği ve kahramanlaştırmaya çalıştığı ana karakter Yusuf ve etkileşimde olduğu diğer karakterler üzerinden yoğun bir varoluş mücadelesinin de konu edildiği görülür. Bu mücadele romanda, basit bir kahramanlık anlatısına dönüştürülemeyecek bir kurgu ve söylem üzerinden okura verilir. Böylece roman, ne tam anlamıyla sınıfsal bir çatışmanın bütün yönleriyle dile geldiği bir kurguya ne Yusuf ve Muazzez arasındaki aşka ne de bulunduğu dünyaya yabancılık hissetmekten kendini alıkoyamayan Yusuf'un tutunamayan olma durumuna ev sahipliği yapar. Bütün bunların daha fazlasının bir arada sunulmaya çalışıldığı eserde, anlatıcı hepsi arasında bir denge kurmaya çalışır. Fakat bu durum, farklı oluş ve biçimler arasındaki bağı kuvvetlendirir ve birbirlerinin düğümleri hâline getirir. Bu noktada gerek erkek gerekse kadın karakterler etrafında, bireysel iradeyi sekteye uğratan nedenlerle en kritik anlarda sessizleşen dil ve ardından ortaya çıkan mağduriyetler, okurun sık sık karşılaştığı durumlar hâline gelir. Bu yüzden romanda Yusuf'un, Salâhattin Bey'in, Muazzez'in ve Kübra'nın içerisine düşürdükleri durumların oluşma süreçlerindeki detaylara çoğu kez sessiz ve geciken bir bilinçle yaklaşmaları, onların mutsuz sonlarını hazırlarken okurunu da bu durumların gerekçeleri üzerine düşünmeye davet eder.

Nurdan Gürbilek *Mağdurun Dili* adlı çalışmasında, herkesin hayatının bir yerinde kendini mağdur olarak hissettiğini ve bu duygunun yaşanması için yoksul, taşralı, çingene, sakat ya da 'gâvur' olmaya gerek olmadığını belirterek şöyle devam eder: Hepimizin kendini başkalarının karşısında zavallı, savunmasız, gülünç hissettiği anlar mutla-

ka olmuştur. En azından çocukken yaşadıklarımız başkaları tarafından küçük görülmenin, hatta bazen hiç görülmemenin insanı nasıl yaraladığını sarsıcı bir biçimde göstermiştir. Çok sonra başka nedenlerle küçük görüldüğümüzde, bunu genellikle o erken deneyimin diline çeviririz. Bu kimi zaman bir intikam ve hınç diline dönüşürken bastırılmış olanın hangi içeriklerle ve söylemlerle geri dönebileceğini, bugün aşağılanmış olanın yarın nasıl kendinde başkalarını aşağılayacak enerjiyi bulduğunu, nihayet mazlumluğun bazen neden baskıcı iktidar taleplerinin temel harcına dönüştüğünü de anlamamızı sağlar (Gürbilek, 2015: 11-13). Gürbilek, mağdurun dilini farklı yazarlar ve eserleri üzerinden çözümlemeye çalışırken bunun karakterlerdeki ve olaylardaki farklı ortaya çıkış şekillerine yer verir. Nitekim *Kuyucaklı Yusuf*'taki sessizleşen dil, geciken söylem ve irade üzerine düşünüldüğünde, bunun mağduriyet kavramıyla yakından ilişkili olduğu görülür. Mağduriyete kapı aralayan sessizlik, romanda âdeta çeşitli değişkenlere bağlı olarak gölgelenmiş bir bilincin ve iradenin ortak dili gibidir.

1. Zedelenmiş İradenin Mirasçıları

Roman, "1903 senesi sonbaharında ve yağmurlu bir gecede Aydın'ın Nazilli kazasına yakın Kuyucak köyünü eşkıyalar bastılar ve bir karı kocayı öldürdüler." (Ali, 2017: 7) şeklinde başlar. Öldürülen annesinin ve babasının başında bütün sessizliği ile bekleyen Kuyucak köylü Yusuf'un soğukkanlılığı ve kopmuş olan parmağına dair acıyı saklamak isteyen hâlleri dikkat çekicidir. Yusuf, yaşanan olayın vahşetine rağmen, çocuk halinden beklenmeyecek derecede soğukkanlıdır ve anlatıcının ifadesiyle "...tavrında bir kalenderlikten ziyade bir irade, birçok büyük ve düşünceli adamları gıptaya sevk edecek bir irade" (Ali, 2017: 10-11) görünür. Anne-babanın öldürülüşüne şahitlik eden Yusuf'un yaşından beklenmeyecek ölçüdeki bu metaneti, aslında roman boyunca başına gelen olaylarda göstereceği fakat çoğu zaman da suskunlaşarak geciktireceği iradenin ilk işareti olur.

Bir erkek çocuğu olmayan ve küçük Yusuf'taki bu metanetin arkasındaki yürek parçalayıcı dramı hisseden kaymakam Salâhattin Bey, onu yanına alarak evine getirir. Böylece Yusuf için hayatının ikinci kısmı Salâhattin Bey, karısı Şahinde ve kızları Muazzez ile birlikte başlar. Fakat Şahinde Hanım'ın bir "'köylü piç"'ini (Ali, 2017: 11) istemediğini Yusuf'un yanında söylemekten çekinmeyen ve onu umursamayan halleri, anne-babanın kaybindan sonra kendisini öteki, bir başka ifadeyle yabancı hissetmekten alıkoymayacağı bir diğer serüvenin de başlangıcı olur. Eşkıyalar tarafından öldürülen anne-baba ile yoksunluk hissiyle çok erken tanışan Yusuf, üvey annenin onu horlayan davranışları ekseninde de ezilmişliğe, mağdur edilme duygusunun oluşturduğu sarsıntılara ve yıkıntılara uzak bir karakter olarak inşa edilemez. Nitekim küçük Yusuf'un duygu ve düşünce dünyasını yoğun şekilde etkilemesi kaçınılmaz olan bu durumlar, izlerini romanın ilerleyen kısımlarında gösterir. Bu noktada romanın güçlü tematik

öğelerinden biri olan yabancılaşmanın mağduriyet kavramıyla ilişkisi de ayrıca değerlendirilebilir.

Ailede kendisinden başka hiçbir şeyi düşünmeyen, kızı küçük Muazzez'e olan ilgisinin bile sınırlı olduğu gözlemlenen Şahinde, şikâyetleri ve ağlama krizleri ile kocası Salâhattin Bey'e gün yüzü göstermeyen bir kadın olarak tasvir edilir. Şahinde ile Salâhattin Bey arasındaki yaş ve eğitim farkı, anlatıcıya göre bu evlilikteki huzursuzluğun en önemli nedenidir. Gençliğini doyusuya yaşayarak hayatın tadılmadık zevkini bırakmayan kaymakam Salâhattin Bey, yorulduğunu hissettiği zaman kendisinden on beş yaş küçük olan Şahinde ile evlenir. Şahinde'yi evvela çok güzel ve uysal bulan Salâhattin Bey'in zaman içerisinde düşünceleri değişmeye başlar: "Gene pek az zaman içinde tespit etti ki bu güzel kedinin çok sivri tırnakları, bu kuzunun sert boynuzları vardır. Şahinde, Salâhattin Bey'den adamcağzın hiç aklına getirmediği bir şeyi, kendisine akran muamelesi etmesini istiyordu. Tabii derhal bir sürü tatsızlıklar, hatta bir hayli acılar baş gösterdi"(Ali, 2017: 13). Buna rağmen Şahinde'yi onun anlayacağını tahmin ettiği kitapları getirerek yetiştirmeye çalışan Salâhattin Bey'in çabaları sonuçsuz kalır fakat yaşının küçüklüğü itibariyle zamanla yola getireceğini düşünmekten de kendini alıkoyamaz. Bu yüzden roman boyunca okurun sık sık karşılaştığı tahammüllü davranma durumu Salâhattin Bey cephesinde gerçekleşir. Bu sebeple Salâhattin Bey'in aile içerisinde hem eş hem de baba olarak rolü, Şahinde'nin duygusal nöbetleri, önüne geçilemez talep ve yakınmaları etrafında sürekli tahrip edilir. Salâhattin Bey, evleninceye kadar sürdürdüğü hayat akışının ve ataerkil cinsiyet rejimlerinin sunduğu eril normların dışında bir hareket tarzı içinde olmak zorunda kalır. Ataerkil anlayışta, bir his olarak görülme eğiliminde olan kadınlığa uygun bir özellik olarak görülen tahammül kavramı, eril davranışın sınırları içinde değil kadınlık hatta daha çok annelik görevi ekseninde tanımlanır. Ailenin dışında başka arzu alanları olması beklenmeyen kadın, bir de anne olduğunda 24 saat kendini adamaya, öfkesini, hayal kırıklığını ve kinini bastırmaya hazır olmalıdır; çünkü bu tarz negatif duyguların kadını daha az anne yaptığı varsayılır (Bayraktar, 2011: 84). Nitekim Salâhattin Bey'in Şahinde'ye ev içinde gösterdiği tahammül, eril hegemonyanın kadını ikincilleştiren bilincin dışında olmasına rağmen, onu suskunluğa mahkûm ederek varoluşunu zedeleyen bir erkeklik deneyimi yaşamasına neden olur. Bu durum toplumsal cinsiyeti düzenleyici normların, erkeği cinsiyetler hiyerarşisinin üst tarafında konumlayan yapının kırıldığı anlamına gelmemekle beraber, Şahinde ve Salâhattin Bey evliliğinde, erkeği içeriden tahrip eder. Oysa Şahinde ilk önceleri uysallığı ve güzelliği ile Salâhattin Bey tarafından tercih edilen bir kadındır ki tercih evresi, erkeğin hâkimiyetine müsaade eden bir kadının arzulandığını gösterir.

Romanda anlatıcı Salâhattin Bey-Şahinde evliliğindeki sorunu, Anadolu'nun pek çok yerinde karşılaşılan bir olay olarak ifade ederek durumu sosyolojik ve kültürel bir boyuta taşır: "Bizim küçük Anadolu şehirlerimizde bu müzmin evlenme hastalığı daima hüküm sürmektedir. En kuvvetliler bile bir iki sene dayanabildikten sonra bu amansız mikroptan yakalarını kurtaramazlar ve kör gibi, önlerine ilk çıkanla evleniverirler. Tabii bu evlenmede herhangi bir müşterek hayattan ziyade, erkek için evde bir kadın bulunması; kız için de 'münasipçe bir kısmet' varken kaçırılmaması düşünülmüştür. Bu izdivaç mikrobu evlendikten sonra faaliyetine başlar: Evvelce birtakım emelleri olan, yükselmek, kendini göstermek, eser vermek isteyen adamlara bir kalenderlik, bir lakaytlık gelir. Evde meram anlatmaya asla imkân olmayan, seviyesi, ahlak telakkisi, dünyayı görüşü ve itiyatları büsbütün ayrı bir mahlukla daimi bir beraberlik insanı dış hayatta da bedbin yapar ve bütün insanlardan şüpheye düşürür" (Ali, 2017: 12). Bu meziyetler arasında yine en bilindik ve önde olanı "rakı" (Ali, 2017: 14) olarak ifade edilir: "Burada felaketzede memur içer; müflis tüccar içer; fena mahsul çıkararak eşraf içer, senelerden beri aynı köşede bırakıldığı için içerleyen zabıt içer ve nihayet karısı ile geçinemeyen kaymakam içer..." (Ali, 2017: 14) Salâhattin Bey'in de içmesi, anlatıcıya göre sıra dışı bir durum değildir aksine bu sarhoşluğa katlanmak zorunda olan Şahinde'yi zaman zaman "şirret ve tecrübesiz kız mevkiinden alıp bir sabır ve feragat melikesi mertebesine" (Ali, 2017: 14) çıkararak bir hâldir. Oysa Şahinde, roman boyunca Salâhattin Bey'in ona karşı gösterdiği tahammül ve çabanın yanında, kusurlarından her fırsatta yararlanmayı bilir ve sonunda kızı Muazzez'in ölümüne neden olur. Dolayısıyla Şahinde, okura sunulan bütün özellikleriyle kurguya kötü kadın imajıyla yerleştirilmiş olur.

Yusuf, ailesinin dışındaki başka bir aile örneği karşısında şaşırır ve ister istemez kıyaslama yapar. Gördüğü anne ve baba rollerinin dışındaki bu örnek, Salâhattin Bey'in otoritesinin zedelenerek sessiz kalmayı tercih ettiği, Şahinde'nin ise bağırıp çağırdığı dolayısıyla gizliden de olsa bir hegemonyanın kurnazca kadın elinde tutulduğu bir duruma işaret eder. Oysa Yusuf annesinin, babasının karşısında hiçbir zaman ses çıkaramadığına şahitlik ederek yetişmiştir. Bu yüzden Salâhattin Bey'in "...bu çenesi gevşek karyı ne diye kolundan tutup kapı dışarı etmediğine" (Ali, 2017: 16) hayret eder. Salâhattin Bey'e biraz da merhametle yaklaşmasına neden olan bu durum, zaman içerisinde Yusuf'un zaten en baştan yaralanmış iradesinin biraz daha gölgelenmesine neden olacaktır. Babanın ev içerisindeki sessiz dili, Yusuf'a hatta Muazzez'e âdeta miras kalan bir özellik olarak okurun karşısına çıkacaktır. Salâhattin Bey'in Şahinde'nin kötü tutumlarına engel olamayan tahammülkârlığının, suskunluğunun bedelini kaçınılmaz olarak mücadeleye her zaman geç kalacak olan Muazzez ve Yusuf ödeyecektir. *Kuyucaklı Yusuf* ta toplumsal ayrışmanın ve adaletsizliklerinin oluşturduğu mağduriyetler

yanında karakterlerin yoksullukları, yoksunlukları ya da yanlış tercihler nedeniyle hayatlarının birkaç yerinde yaşadıkları incinmişlikleri, aşağılanmaları onları arzuları noktasında büyük bir tıkanmanın içine sevk eder. Gürbilek'e göre bu noktada güçlü romanlar eziyet eden, hor gören, alay eden, çaresiz bırakan, baskı yapan, istismar eden onlar'ı yargılayanlar, yapıtlarının bir köşesine bir mahkeme sahnesi kuranlar arasından çıkar. Ayrıca güçlü romanların, yazarın "onlar"ı kendinde, kendi yapıtında kıştırmasına imkân tanıdığı için güçlü olduğunu da unutmamak gerekir (Gürbilek, 2015: 17) der. Bu noktada Kuyucaklı Yusuf'un kurgu itibarıyla mağduriyetler üzerine kurulu olması ve karakterlerin âdeta bunu arzuluymuşçasına sessiz bir dil ve geciken irade etrafında tasvir edilmeleri, onların kendi yapıtlarında kendilerini kıştırmaları demek gibidir. Bu dolanık ve sanatın üretilmesine müsaade eden gerilim, okurunu da pek çok toplumsal ve bireysel değişkeni bir arada düşünmeye davet eder.

Romanda Muazzez ve Yusuf, aile içerisindeki ayrıksılıklara rağmen birbirlerine destek ve yakın olan iki çocuk olarak tasvir edilir. Herkese hatta Kaymakam Salâhattin Bey'e bile soğuk davranan Yusuf, sadece küçük Muazzez'e yakın davranır ve ona karşı hislerini belli etmekten çekinmez. Şahinde'den ziyade onunla ilgilenen, ona bakan Yusuf'tur. Çocukluktan itibaren başlayan bu iletişim büyüdüklerinde bir aşka dönüşür. Fakat bu aşk, ikisi tarafından uzun müddet dile getirilemez. Muazzez'in önce Edremit'in zengin eşrafının züppe oğullarından Şakir'e verilmesi söz konusu olur ki bu durum Salâhattin Bey'in kumar oynatılarak borçlandırılması şeklinde ortaya çıkar. Salâhattin Bey, kendisinin Hilmi ile Hacı Etem'in kirli işlerine göz yumması ve kızı Muazzez'in Şakir'e verilmesi için borçlandırıldığını yakın arkadaşı Hulusi Bey vasıtasıyla fark eder. Anlatıcının toplumdaki sınıfsal yapılanmayı ve onlara ait güç mekanizmalarını gözler önüne serdiği bu durum şöyle ifade edilir: "Şakir'in kendisine benzeyenlerden ibaret bir partisi vardı. Ne candarma, ne hükümet bunlara karışmazdı. Çünkü parayı bolca oynatıyorlardı. Bu grubun ekseriyetini yaşlıca hovardalar teşkil ederdi. Bunlar paralarını şurada burada yiyip bitirdikten sonra, şimdi, bu husustaki şöhret ve tecrübelerinden ve aralarına yeni katılan ve daha ellerinde yiyecek paraları bulunan delikanlıların servetlerinden istifade edip geçiniyorlardı" (Ali, 2017: 33). Salâhattin Bey'in içine düşürüldüğü kumar tuzağı ve bunun sosyal-siyasal eleştirisinin yanında, babanın ev içindeki zedelenmiş dikkat ve iradesinin ev dışına da taşmış olduğu gözden kaçmamalıdır.

Kumar borcu karşılığında istenen Muazzez'in yaşadığı ilk mağduriyet, annesi Şahinde'nin de bu işe en başından gönüllü olması ile başlar. Şahinde, zenginlikleri ve nüfuzları ile bilinen Hilmi Bey'lerin evine yaptığı ziyaretler ile bu gücün uyandırdığı arzu ve hırslardan roman boyunca kurtulamayacak ve kızı Muazzez'in Hilmi Bey'in gelini olmasını isteyecektir. Nitekim zenginlik ve onun getirdiği şaşaadan anlatıcıya göre sade-

ce Şahinde değil, pek çok aile etkilenir. Böylece anlatıcı bir kez daha Şahinde vasıtasıyla dile getirdiği gerçeği, Anadolu'nun toplumsal yapılanmasıyla ilgili bir sorun olarak okura sunar: "Bunların aileler arasında da çok şiddetli nüfuzları vardı. Hepsi şehrin eski ve itibarlı ailelerinden oldukları için, bugün kibar düşkünü bile olsalar, eski nüfuzlarını devam ettirmek isterler, bunda bir dereceye kadar da muvaffak olurlardı. Çünkü herkesin aklında hâlâ falancanın ablasının düğünündeki azamet, filanca bayramda falancaların yaptığı muazzam eğlence yaşardı. Yaşlıca kadınlar bu düşkün eşraf konaklarından birine gittiler mi, orada eski âlemleri, merhum ağanın hayalini tekrar görür gibi olurlar ve hiçbir şeyin değişmediğini zannederlerdi. Bunların nazarında kızlara bulunacak en iyi ve münasip koca gene bu eşraf züğürdü serseriler, bu müflis ayyaşlardı" (Ali, 2017: 33). Zenginlik ve nüfuzlarıyla istedikleri her şeye her yoldan sahip olabileceğini düşünen bu kesimin örnekleri olarak romanda Hilmi Bey, oğlu Şakir ve yakınlarındaki Hacı Etem gösterilir.

2. Utancın Çıkmaz Sokağı: Sessizleşen Kadınlık

Şakir tarafından tecavüze uğrayan Kübra'nın mağduriyeti ve bu durum karşısında gerek Kübra'nın gerekse yanına sığındığı Yusuf'un suskunluğu toplumsal adaletsizliği gözler önüne serer. Fakat yaşanan mağduriyetlerin oluşumuna zemin hazırlayan suskunluğun ve neticesinde oluşan mağlubiyetin en baştan bir kader gibi kabul edildiğini de gösterir gibidir. Anlatıcı burada maddi güce ve imkânlarla dayalı bir söylemin kurulmasına müsaade etmiştir. Fakat bu, Berna Moran'ın da ifade ettiği gibi Marksist bir bakışın sonucu değildir. Düzendeki bozukluk ve eşitsizlik ekonomik sömürü açısından ele alınmaz. Hilmi Bey gibi bir fabrikatörün iş hayatı, servet edinişi ya da fakir halkın sömürülüşü söz konusu edilmez. Hilmi Bey ailesinin acımasızlığı, ahlaksızlığı ve zenginliğinin yarattığı ayrıcalıktır önemli sayılan (Moran, 2014: 266).

Romanda mağduriyetlerin, verilen mücadeleye rağmen mağlubiyetlere dönüşmesi, kurgudaki gecikmiş söylem ve iradeye bağlı olarak ortaya çıkar. Kübra'nın Hilmi Bey'in konağında annesi ile çalışırken uğradığı tacizler karşısındaki suskunluğu, bu durumu annesinden utandırdığı için hiçbir zaman dile getirmemesi dikkat çekicidir: "Ne yapıyorsun Şakir Bey!' dedim, yatağın içine çekerek: 'Şimdi görürsün!' dedi. Şaşırdım, aklım başımdan gidiyordu. Bir silkindim, kendimi dışarı attım. Şakir Bey yataktan çıkıp doncak arkamdan koştu ama, tutamadı. Bu kılıkta odadan dışarı da çıkamıyordu. Neyse, ben kendimi aşağıya, anamın yanına zor attım. Anam beni nefes nefese görünce sordu: 'Aman kız, ne bu halin?' dedi. Ben utancımın biteni anlatamadım. 'Koşa koşa indim de ondan!' dedim" (Ali, 2017: 62). Kübra'nın susması, züppe Şakir'in gün geçtikçe daha çok azıtmasına ve cesaret bulmasına yol açar. Genç kız, bütün yaşadıklarının detaylarını ancak tecavüze uğradıktan sonra anlatır ki her şey için geç kalmış olur.

Romanda Kübra'nın yaşadığı olay, ne Yusuf ne de kaymakam tarafından üzerine gidilen bir mesele olmaz. Anlatıcı tarafından zengin, nüfuz sahibi ve işledikleri suçlar örtbas edildiği için azıtmaktan korkmayan bir kesimin, fakir ve çalışmak zorunda olan insanlar üzerindeki hegemonyasından öte, yaşam ve varlık alanlarına tecavüzü okura açık bir biçimde sunulur. Romanda sosyal adaletsizliğe; aydın yozlaşması, adam kayırma ve su-i istimallerin sebep olduğu vurgulanır. Fakat yazarın, aksayan meseleleri göstermekten öte bir çözüm önerisi yoktur (Korkmaz, 2016: 320). Buna bağlı olarak kaymakam Salâhattin Bey ve Yusuf olaydan haberdar olmalarına rağmen, onlarla karşı karşıya gelecek güç ve kudrette tasvir edilmezler: "Salâhattin Bey, 'Benim kudretim yeter!' diyecekti, fakat bunu laf olsun diye söylemek bile elinden gelmedi. Bilhassa, kendisinin ne kadar aciz ve ehemmiyetsiz kaldığını, son günlerin vukuatı açıktan açığa göstermişti. Herhangi bir palavra artık gülünç olmaktan başka bir işe yaramazdı" (Ali, 2017: 61). Kübra'nın annesinin de "Biz ahımızı almayı Allah'a bıraktık. O, bunları iflah etmez inşallah!" (Ali, 2017: 61) şeklindeki ifadeleri, bir kez daha yaşanan adaletsizliklerin ve oluşturulan mağduriyetlerin sadece okura sunulmakla kalındığını gösterir.

Romanda kadın karakterlerinin mağduriyetleri, toplumun cinsiyetçi algılar üzerinden ürettiği normlarla yakından ilişkilidir. Toplumsal cinsiyeti anlamının biricik yolu, hegemonyacı örneği doğallaştıran ve onun tahribinin düşünülebilirliğini engelleyen bir düzenleyici iktidar uygulamasının devreye sokulmasının görülmesidir. Bu ve buna benzer özellikleri ile toplumsal cinsiyet, düzenleyici bir normdur ve başka türlü düzenlemelerin emrinde üretilir (Butler, 2009: 76, 86). Bu yüzden Kübra'nın, uğrayacağı felaketin ilk işaretlerini fark etmesine rağmen, bunu bir utanç olarak algılayarak susmayı tercih etmesi, toplumsal cinsiyetin kadın ve bedeni üzerinden oluşturduğu denetleyici, hegemonyacı algıyla yakından ilişkilidir. Çünkü toplumsal cinsiyet, Catherine MacKinnon'a göre erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsizliğin cinselleştirilmesinin katılaştırılmış bir biçimi olarak ortaya çıkar. Erkek, kontrol hiyerarşisinde rol alır (McKinnon, 1987: 6). Eşitsizliğin oluşturduğu hiyerarşide, kadın her bakımdan erkeğe bağlı bir algı içerisinde değerlendirilir. Kadın bedeni üzerinden tanımlanan namus kavramı da bu tabiiyetten payını alan bir yapıya sahiptir. "Ataerkil toplum düzeninde eril bir nitelik olarak kabul gören namusun kadın benliğinde yer buluşu 'utanç' yoluyla olmaktadır. Namus bağlamında yalnızca utanma hissi olan kadın erkeğine namusunu kazandırabilir" (Öztürk, 2012: 141). Bu yüzden Kübra bedenine yapılan saldırıyı, bedeninden utanıp kendisini değersiz hissettiği bir durum olarak görüp dile getiremez. Eril zihniyetin kadınlık bilincinin oluşumundaki baskıcı ve denetleyici söylemleri taciz, tecavüz gibi olaylar karşısında kendini kirlenmiş hisseden ve toplumsal normlar nedeniyle sorgulanmak istenmeyen kadının suskunlaşmasına zemin hazırlayan önemli nedenler arasındadır. Romanda zamanında gösterilemeyen kadın iradesinin/cesaretinin neden ol-

duğu sessizlik, yaşanan mağduriyetin kaçınılmaz olarak ilerleyen safhalarda mağlubiyete dönüşmesine yol açar. Bu bakımdan Kübra, toplumsal algının ve kendi cesaret-sizliğinin gölgesinde, öncelikle mağdur daha sonra ise mağlup bir kadınlığın temsili olarak kurgudaki yerini alır.

3. Eril Söylemin Pençeleri Arasında: Evdeki Melek Kadın

Romanda sadece Kübra değil, bir kadın olarak Muazzez de üzerinde bir gölgenin izlerini taşır. Bu, anne Şahinde'nin hırslı ve arzulu dünyasında başlayıp babanın ev içinden kumar borcuyla ev dışına taşan tahrip edilmiş iradesine kadar uzanır. Çünkü Muazzez'in Şakir ile evlendirilme fikri, hem Şahinde'nin arzuları hem de babanın, Hilmi Bey ve Hacı Etem tarafından düşürüldüğü kumar tuzağıyla ilgilidir. Bu sebeple Muazzez, gerek Şakir'le evlendirilmek gerekse Yusuf'a beslediği aşk gibi kendisini doğrudan ilgilendiren konularda çoğunlukla sessiz kalmayı tercih ederek görünür bir kimlik kazanamaz. Bu yönüyle aslında Kübra'dan farksız olduğunu belirtmek yanlış olmaz.

Ayrıca sevdiği adam Yusuf, onu Şakir'e vermemek için Hacı Etem'den babanın imzaladığı senetleri geri almak üzere temin edilen para karşılığında, Şakir'e göre daha iyi olduğu düşünülen Bakkal Ali'ye vermek ister. Bu davranışıyla anlatıcının okura bir kahraman olarak sunmaya çalıştığı Yusuf, aslında soylu vahşi olmanın da uzağına düşer. Oysa Berna Moran, Rousseau'nun yeniden canlandırdığını söylediği 'soylu vahşi' ya da 'soylu ilkel' kavramını şöyle ele alır: Bu kavram Batı'da Rönesans döneminde ortaya çıkar. Magellan'ın ünlü keşif seyahatinde aynı gemide bulunanlardan A. Pigafetta, bu yolculuğu anlatırken, gördükleri ilkel vahşi adamları övmüş, bu sade insanlarda uygarlardaki kötülüklerin, ahlaksızların hiç görülmediğini söylemişti. Böylece Batı dünyasına 'le sovage noble' "soylu vahşi" kavramını sokmuş oldu (Moran, 2014: 267). Yusuf'un para karşılığında sevdiği kızı Ali'ye verme fikri, Muazzez'i özne olmaktan çıkararak eril dünyanın nesnesi durumuna dönüştürmesi anlamına gelir ki ahlâk kurallarının dışına taşmış olduğunu gösteren bu davranış, onun ne derece soylu bir vahşi olduğunu da tartışmalı bir hâle getirir. "Kuyucaklı Yusuf: Bir Kitap Hakkında İki Tahlil" adlı yazıda Yaşar Nabi, Yusuf'un ne karakterde bir adam olduğunu sorgulamaya çalıştığı satırlarda şöyle der: Kitap okunup bitirildiğinde onun hüviyeti gözler önünde canlandırılmaya çalışınca, bu şahsın etrafında müphemlik bulutlarının olduğu görülür. Sabahattin Ali, Yusuf'u sırf fazileti için sevmiş ve onu bir fazilet timsali haline getirmek için, realist bir eserin içinde geniş bir idealizme kapılarak elinden geleni yapmıştır. O, bazen hiç kimseden korkusu olmayan bir yiğittir bazen de hakkında alçakça yapılan tecavüzleri kabul edecek derecede çekingen (Nayır, 2014: 228) Yusuf'un bir karakter olarak tezat özellikler göstermesinin yanında, Muazzez'de de bazı tutarsızlıklar görmek mümkündür. Müellif, anasının ve muhitinin tesirleri altında on beş yaşında bir kızın her türlü fenalıklara sürülebileceği tezini müdafaa ederken, biraz önce,

aynı çocuğa, olgun bir kadın muhakeme ve iradesini bahşetmiş olduğunu unutmuştur (Nayır, 2014: 228). Romanda ara ara görülen bu tutarsızlıklara rağmen, toplumsal cinsiyet rejimlerinin öncelikle kadınları gerek bedenleri gerekse davranış ve sözleri bakımından baskı altında tuttuğu ve onları mağdur edecek derecede sessizleştirdiği görülür. Fakat Muazzez ve Yusuf ilişkisinin başlangıcında, Muazzez'in Yusuf'a kafa tutar-casına hesap sormaktan kaçınmayan hâllerinde aşk etkili olmakla beraber, ilerleyen kısımlarda dilin iyice sessizleştiği görülür. Genç kadın kendisine çekilen çizginin ötesine geçmeye dolayısıyla gerçek mânâda hissettiklerini, yaşadıklarını ve istediklerini söylemeye cesaret edemez. Nitekim Muazzez'in Yusuf'a beslediği aşk karşılıksız ol-mamasına rağmen, bir süre gözyaşı ve karşılıklı suskunluğun arkasında gizli kalır. Aşk ancak Şakir'in bir düğün esnasında Ali'yi vurması ile imkânlı hâle gelir ki kavuşmayı gerçekleştirmek için gösterilen bir irade henüz söz konusu değildir. "Kızı alacak kişi-nin bir düğünde öldürülmesi Yusuf'un işini kolaylaştırır ve sorunun ahlaki boyutunu silmiş gibi olur" (Timuçin, 2011: 53) Yusuf, önündeki engeller kadersel bir şekilde teker teker kalktıktan sonra da sessizliğini korumaya devam eder. Onun için Muazzez'e "Bana gel, ben gerçi seni bir iş uğrunda feda ettim, benim için bu kadar az ehemmiye-tin vardı; şimdi bu engel kalktı, başka bir mühim mesele çıkıncaya kadar sana bağlı-yım!" (Ali, 2017: 106) demek kolay değildir. Ayrıca geçimini sağlayabilecek bir kayna-ğa sahip olmaması da onu derinden üzen ve suskunlaştıran nedenler arasındadır: "Hangi sanatı öğrenmişti? Hayatta ne iş tutabilirdi? Senelerce evvel, mektebi bıraktığı sıralarda bir aralık zihninden çiraklığa girmek, kunduracı, terzi, helvacı olmak gibi şeyler geçmişti. Ustaların zulmüne dair dinlediği hikâyeler, şahidi olduğu vak'alar onu bu fikirden çabuk vazgeçirdi. Daha sonraları zeytinlik ve harman işleri (zeytinliğin yanındaki iki dönümlük tarlayı üç seneden beri Yusuf ektirip biçtiriyordu) onu oyala-dı. Fakat işte bugün koskoca bir delikanlıydı ve bir baltaya sap olmak icap ediyordu. Hangi baltaya?" (Ali, 2017: 106-107). Giderek sessizleşen Yusuf'un hâli, Salâhattin Bey'in gözünden kaçmasa da kaymakam bu değişimin nedenlerini fark edemeyecek kadar hastalanmıştır. Yusuf'un ve Salâhattin Bey'in kendi dertlerine düşüp evle ilgile-rinin azaldığı bu dönemde Şahinde, yanına Muazzez'i de alarak Hilmi Beylere gitmeye başlar ve Yusuf'un bu aileden hoşlanmadığını bildikleri için de bunu saklarlar. Muaz-zez kendisiyle çelişecek şekilde bu ziyaretlerden memnundur. Evde kapanıp bunal-maktansa Yusuf'un dikkatini bu şekilde üzerine çekebileceğini düşünerek oyalanır.

Genç kız, romanda karşılaşılabileceği tehlikeleri önceden göremeyecek kadar saf ve ma-sum bir şekilde tasvir edilir. Aklından ziyade duygularıyla hareket etmeyi tercih eden Muazzez, kandırılmaya müsait bir kadın olarak okurun karşısına çıkar ki bu kurgu Moran'ın değindiği ataerkil toplumlarda karşılaşılan evdeki melek tipine uygun düşer. 'Evdeki Melek', erkeğin kafasında ideal olarak yaşattığı kadın tipidir ve erdemleri ara-

sında namusluluk, alçakgönüllülük, uysallık, masumiyet başta gelenlerdir. Bu melek kadın ayrıca erkeğini mutlu etmenin görevi olduğunu bilecek ve kendini evine, kocasına, çocuklarına adayacaktır (Moran, 2017: 252). Muazzez Yusuf'a olan bağlılığı, uysallığı ve masumluğu ile okurun karşısına melek kadın olarak çıksa da onun masumluğu ve uysallığı, bir süre sonra romanın kurban edilen kadını olmasına neden olacaktır. "Masum, namuslu, yumuşak başlı, uysal ve kendini erkeğini mutlu etmeye adanmış genç kız ya da kadın" (Moran, 2017: 253) olarak tanımlanan kurban tipi romanda evdeki meleğin mağdur edilmesiyle ortaya çıkar. Mağduriyet, melek kadının sessizliği, masumluğu ona sunulan teklifleri sorgulamadan kabul etmesi ile ilgili olduğu kadar evde, içeride olması ile de ilgilidir. Evdeki melek tanımlaması, dışarıyı ve oraya ait tehlikeleri bilmeyen için kendine ve etrafına dair fark edişlerin kısıtlı olması anlamına gelir ki Muazzez'in annesi Şahinde gibi sürekli gezen, gözlemleyen dolayısıyla yaşam alanı evle sınırlı olmayan ve kendi çıkarlarını önemseyen bir kadın tarafından mağdur edilmesi bu noktada tesadüf değildir. Afşar Timuçin, Muazzez'in kişiliğinin ne olup olmadığı ve bu kişiliğin neye elverip elvermeyeceği konusunda da okuyucuyu zora sokan kurgu sıkıntılarının olduğunu dile getirir. Onun, Muazzez yerine daha baştan biraz kaymaya eğilimli bir tip koyulsaydı gerçekçilik yolunda biraz daha tutarlı bir iş yapmış olurdu (Timuçin, 2011: 55-56) şeklindeki eleştirisi, Muazzez'i evdeki melek yani ataerkil söylemin makbul kadını olmanın uzağına atardı ve genç kız bu noktada eril hegemonyanın temsili olan Yusuf'un en baştan arzu alanı içerisinde olamazdı.

4. Tahrip Edilenin Öldürücülüğü: Mağdur Erkekliğin Mağlubiyet Dövüşü

Yusuf ve Muazzez arasındaki ilişkide, çoğu zaman sessiz kimi zaman da askıda ve belirsiz bırakılan diyaloglar, her ikisinin mutsuzluğuna neden olur. Yusuf, Muazzez'le yaptığı konuşmalarda genç kızın kendisine ifade etmeye çalıştıklarının önemli olduğunu fark etmesine rağmen, her seferinde oradan uzaklaşarak konuşmayı yarıda bırakmayı ve kendi dünyasında düşünmeyi tercih eder. Örneğin Muazzez'in evde olduğu bir vakit annesiyle niçin gezmeye gitmediğini soran Yusuf, genç kızın "Canım istemedi! (...) 'Ama, belki bir gün canım isteyecek!'" (Ali, 2017: 113) cevabı karşısında "Neyi?" (Ali, 2017: 113) diye sormasına rağmen, Muazzez'in omuz silken tavrına sessizce oradan uzaklaşarak cevap verir. Fakat genç kızın bu tavrı üzerine de düşünmekten kendini alıkoyamaz: "Şimdi kelime kelime hatırlayamadığı bir cümle, içeri girmek için başının etrafında dolaşıyordu. Muazzez ne demişti? 'Belki bir gün canım isteyecek!' mi demişti... Bu kadar kati mi söylemişti? Yoksa: 'Belki canım isterse!' mi demişti. Bu daha çok bir tehdide benziyordu ve sarıh bir manası yoktu." (Ali, 2017: 115) Yusuf'un zamansız donuklaşan tavrının ardında, anne ve babanın ölümleri karşısında yaşından beklenmeyecek derecede sakin ve ölümün trajedisini göz ardı etmişçesine sergilediği soğukkanlı duruşun payı büyüktür. Yusuf'un zamanında harekete geçeme-

yen ve her zaman geç kalan eylemselliği, âdeta ölüm karşısında dili tutulan ve çaresiz kalan bilincin mağlubiyetine bir atf gibidir. Yusuf'un erken yaşlarda tanıştığı travmatik kayıp deneyiminin ardından hayatının diğer safhalarında onu hem içeride hem de dışarıda öteki olarak işaretleyen unsurların varlığı, bu tavrın hayatına giderek kök salmasına neden olur. Bu sebeple Yusuf'un yaşam macerasının en başından gölgelendiğini ve bu gölgenin onu takip etmekten vazgeçmeyen bir mizaca dönüştüğünü söylemek yanlış olmaz.

Romanda Muazzezle olan ilişkilerinin hemen hemen her evresinde tekrar eden sessiz ve kaçamak diyaloglar, her seferinde engellenmiş ya da bastırılmış bir iradenin bütün fark edişlere ve derin sezişlere rağmen gecikmesi şeklinde ortaya çıkar. Gecikmeler, olay örgüsündeki gerginlik ve heyecanı arttırırken mağduriyetlere de açık birer kapı bırakır. Nitekim Yusuf, Muazzez'in verdiği cevap üzerine kendi kendine düşündüğü sırada harekete geçer ve kasabaya gittiğinde genç kızı, hiç görmek istemediği bir yer olan Hilmi Bey'lerin evinde bulur. Bu duruma öfkelenen Yusuf, Muazzez'i de yanına olarak oradan uzaklaşır ve iki genç kasabadan kaçır. Kaçış onların evliliği ile sonuçlanmış olsa bile Yusuf'un dışarıdan donuk, içeriden yoğun düşüncelere ve sorgulamalara dalan hâlleri, evlilikleri boyunca yaşayacakları kritik ve dramatik sahnelerde de kaybolmadan devam eder.

Babaları Salâhattin Bey vasıtasıyla kasabaya geri döndükten sonra kaymakamlıkta tahrirat kâtibi olarak işe başlayan Yusuf, artık Şahinde'den daha da uzaklaşmaya başlar. Kadının yaşlandıkça artan süslenmeleri, gezmeleri, dedikodusu Yusuf'un midelerini bulandırır. Oysa Yusuf, "Babası olmasa bu evde bir dakika durmayacak, herhangi bir işe sarılarak karısını ve kendisini geçindirmeye bakacaktı. Fakat o akşam köyde babasına karşı girdiği manevi taahhüt, onu buraya bağlıyordu" (Ali, 2017: 142). Bu arada evden sessizce ayrılan ve daha sonra hiç haber alınamayan Kübra ve annesinin gidişi, Kübra'nın hakkının teslim edilmemesi noktasında Yusuf için olduğu kadar roman için de tamamlanmamış bir olay olarak kalır. Roman boyunca bir daha okurun karşısına çıkmayan Kübra ve annesi, yaşadıkları mağduriyetin mağlupları olarak bırakılır. Anlatıcı, karakterlerine yaşattığı olayları, yaşayacakları dramatik sonların ilk işaretleri olarak okura sunar ve onları nihai mağlubiyetlere hazırlar. Yusuf her ne kadar "Kübra ile tekrar ve muhakkak karşılaşacağına dair kafasında" (Ali, 2017: 143) bir kanaat taşısa da bu teslim edilmeyen hak çerçevesinde, anlatıcının Yusuf'tan bir kahraman yaratma çabası da gölgelenmiş olur.

İç dünyası dışarıdan anlaşılamayacak ölçüde yoğun olan Yusuf, evliliğinin dış unsurlar kadar iç unsurlar tarafından da tahrip edilmesine engel olamaz. Nitekim Salâhattin Bey'in vefatından sonra yaşadığı bunalım ve onu bu bunalımdan çıkarmanın Muazzez

olması, zedelenmiş ve gölgelenmiş iradenin bir diğer göstergesi olarak değerlendirilebilir: “İlk zamanlar Yusuf’tan teselli bekleyen Muazzez, birkaç gün sonra onun halinden korkmaya başladı. ‘Kendini topla Yusuf! Sen böyle yaparsan bizim halimiz ne olur?’ dedi. O zaman Yusuf, Muazzez’in farkında olmadan yaptığı bu ihtarın manasını düşünmeye başladı” (Ali, 2017: 162). Artık hayatta tek başına kalan ve kendisinden başka iki kişinin de sorumluluğunu taşıyan Yusuf karşılaştığı engeller ve verdiği kararlar konusunda daha dikkatli olmalıdır. Nitekim o, her ne kadar kendisine tam bir yol gösterici olamasa da tanıdığı ve yakınlık duyduğu diğer babayı artık kaybetmiştir.

Salâhattin Bey’in yerine gelen yeni kaymakamın Yusuf’u süvari tahsildarı olarak ataması, onun uzun sayılabilecek sürelerde ailesinden uzak kalmasına neden olur. Köylerden devletin alacağı vergiyi tahsil etmek üzere görevlendirilen Yusuf’un evinde yavaş yavaş maddi geçimsizliğin baş göstermesi, Şahinde’nin yeniden Muazzez’i yanına alarak gezmelere başlamasına fırsat verir. Şahinde’nin kızının aklını bulandıran, zehirleyen fikirleri Muazzez’in de annesiyle hareket etmesini sağlar. Ziyaretlerin Hilmi Bey’lere kadar uzanması ve sık sık gidilen yerler arasında olması bir müddet sonra Muazzez’e bir sersemlik verir. Annesinin bu ziyaretleri Yusuf’tan saklamasına dair tembihlerini tutan Muazzez, gün geçtikçe bu sarhoşluğa kendini daha fazla kaptırır. Yusuf ise eve döndüğü vakitlerde fark edilir değişimlerin üzerinde durmaz: “Bıraktığı birkaç meci diye ile evin bu kadar sıkıntısız geçinmesine hayret etmiyor, daha doğrusu hiçbir şeyin farkına varmıyordu” (Ali, 2017: 187). Muazzez ise annesiyle beraber hareket etmekte bir sakınca görmediği gibi “ortada kimseye bir kötülük yapıldığı da” (Ali, 2017: 186) olmadığından bütün bunları zararsız görür. Burada Muazzez’in öngöremediği gelecek üzerine Yusuf’a sürekli yalan söylemesi, ziyaretlerin renginin içkiyle, baş dönmesiyle ve kahkahalarla değişmesi, Muazzez’i geri dönüşü olmayan bir yola sürükler. Genç kadının gittiği yoldan geri dönmek ve daha her şey kaybolmamışken Yusuf’tan yardım isteyen çığlıkları her zaman sessiz olur. Yaşadığı hayatın cazibesinden kendi kendine kurtulamayacağını ve Yusuf’un iradesine muhtaç olduğunu sezen kadın, hiçbir şeyi Yusuf’a anlatamayacağını bilir ve onun farketmesini bekler: “Muazzez bazı günler deli gibi çırpınıyor, ‘Yusuf! Yusuf!’ diye bağınıyordu. Onun her şeyi haber almasını, eve gelip kendisini dövmesini, hatta bıçaklamasını, ortalığın altını üstüne getirmesini istiyor, ancak o zaman bu işlerden sıyrılabileceğini seziyordu. Yoksa kendisi asla ona gidip her şeyi söyleyemez veya annesinin arzularına mukavemet edip başka bir yaşayış şekline dönemezdi” (Ali, 2017: 190). Muazzez’in tıpkı Kübra gibi annesi Şahinde sebebiyle sürüklendiği ve önünü kesebilecek imkânı varken takındığı sessiz ve korkak tavır, ölümüne sebep olacaktır. Yusuf’un genç kadının içine düştüğü durumu fark ettiği anda, Yusuf ve Muazzez diyaloglarında gerçekleşen sessizlik ve uzaklaşma yeniden okurun karşısına çıkar: “Daha çok eğildi, fakat Muazzez’in ağzın-

dan yayılan bir koku onu geri itti. Bu kokunun ne olduğunu anlayamadı. Yalnız her zaman karısının nefesiyle beraber yüzüne vuran koku olmadığını hissetti. Beyni zonklamaya başladı. Ellerini uzatıp önündeki bu mahluku sarsmak: 'Ne oldun sen! Ne oldun sen!' diye bağırarak istedi. Sonra bunu yapamayacağını anladı. Karısının uyandığı zaman kendisine müthiş şeyler söyleyeceğinden korkuyordu. Son günlerin birçok hadiseleri gürültülü bir hızla kafasından geçti. Olduğu yere düşecekti" (Ali, 2017: 193). Yusuf, Muazzez'deki bütün bu değişimlerin nedenlerini Şahinde'ye sormasına rağmen kadının kurnazca cevapları karşısında susmayı tercih eder. Bu noktada Yusuf'un üvey babası Salâhattin Bey gibi davranması dikkat çekicidir: "Yusuf susmuştu, bu işlerde bir sakatlık olduğunu hissediyor, fakat kaynanasına verecek bir cevap bulamıyordu. Zaten münakaşaya alışık değildi. En kuvvetli sandığı bir sözüne verilen rasgele bir cevap, onu susturmaya yeterdi" (Ali, 2017: 195). Yusuf'un suskunluğunun arkasındaki azaplı endişeler, yaşayacakları olumsuzlukların hatta felâketlerin önüne geçebilecek bir eylemi, girişimi daima erteler ve o kendisinin de hayret ettiği bir sükûnete gömülür. Şahinde'ye ancak birtakım uyarılarda bulunarak ve karısının masumiyetine inanarak hareket eden Yusuf, bu sakinliğini Muazzez'i üzmemek ve onu kendisinden tamamen kopartmamak için gösterdiğini ifade etse de romanın başlangıcından itibaren olaylar karşısında sergilediği tutukluk, derin sezişlerin ve endişelerin dile gelmeyen, eyleme dönüşmeyen hâlleri, bu türden bir açıklamayı inandırıcı olmaktan uzaklaştırır. Yusuf, yeniden görevi için evden uzaklaşacağı sırada Muazzez'i suskunluğa mahkûm etmesi bunu açık bir şekilde gösterir: "'Sus, Muazzez, çabuk dönerim!..." (Ali, 2017: 202) Yusuf sık sık ertelediği, geciktirdiği iradesinin pişmanlığını romanın diğer kısımlarından okurun da alışkın olduğu bir şekilde ancak bulunduğu yerden uzaklaştığında yaşar: "'Ne diye yola çıktım? Ne diye onu yalnız bıraktım' deyip üzülmekte idi. Derhal dönmek istiyor, kendisini buraya bağlayan hastalığa lanet ediyordu. Her saat geçtikçe bu hissi artıyor, sanki Muazzez bir tehlikede imiş de Yusuf onu kurtarmaya derhal koşmuyormuş gibi, yeisle dudaklarını ısırıyordu" (Ali, 2017: 204). Fakat duyduğu pişmanlık yakalandığı hastalık sebebiyle geciken iradeyi eylemsizliğe mahkûm edecek ve Muazzez'i içinde bulunduğu tehlikeden kurtarmak imkânsızlaşacaktır. Yusuf, iyileşir iyileşmez evine döndüğünde karşılaştığı manzara roman boyunca sergilediği sükûtu paramparça etmeye yetecektir. Yusuf'un evlerindeki Şakir'e, kaymakama ve jandarma zabıtine meydan okuyan tavrı, onlarla giriştiği dövüş sırasında ateş etmeye başlaması şimdiye kadarki suskunluğun ve çocukluğundan itibaren peşini bırakmayan tahrip edilmiş iradenin âdeta öldürücü bir şekilde geri dönüşüdür. Dövüş sırasında vurulan Muazzez'i yanına alarak kaçan ve yeni bir hayata doğru yolculuk yapacaklarını düşünen Yusuf, yolda karısının ölmesiyle bu yolculuğa tek başına devam etmek zorunda kalır. Bu sahne romanda, Yusuf'un ölümle tanıştığı ilk sahneye dönüşü gibidir. O her

ne kadar romanın son sahnesinde, “İçindeki bütün yıkıntılara, bütün kederlere rağmen başını yere eğmek istemiyordu. Matemini ortaya vurmaktan tek başına yüklenecek ve yeni bir hayata doğru yürüyecekti” (Ali, 2017: 215) şeklinde kahramanlaştırılarak tasvir edilse de onu çocukluk evrelerinden itibaren takip eden gölgenin bir başka deyişle sükûnetinin mağdur ve mağlup erkeği olmaktan kurtaramayacaktır. Dolayısıyla Yusuf, tıpkı Kübra ve Muazzez gibi aynı kaderin sessiz paydaşları olarak mağduriyetlerinin sürükleyeceği nihâi noktayı yani mağlubiyeti beklemiş olacaktırlar.

Sonuç

Kuyucaklı Yusuf'ta mağlup kadınlık ve erkeklik, romanda bahsedilen toplumsal düzen etrafında ortaya çıkan bir olgu olduğu kadarıyla esasında, bireysel anlamda maruz kaldıkları durumlarla baş etme yetilerinin hem dışardan hem de içerden engellenmiş olmasıyla ilgilidir. Ana karakter Yusuf'un ailesinin öldürülme sahnesiyle karşı karşıya kaldığı travmatik olay, onu roman boyunca kaybetmeyi erken yaşta öğrenmiş bir bilincin suskunluğuna sevk eder. Eylemselliğin ertelenmiş mücadelesinin mağduriyeti ve mağlubiyeti, üvey baba Salâhaddin Bey'in ev içinden ev dışına uzanan tahrip olmuş iradesiyle giderek pekişir. Yusuf, şahsiyetini oluşturan yaşamsal tahribatı, romanda sunulan bozuk toplum düzeninden ziyade kendi yaşam hikâyesinin iç dinamiklerinden alır. Yusuf, ataerkil toplum düzeninin öne sürdüğü erkeklik deneyiminin hegemonik unsurlarını bünyesinde barındıran bir karakter olarak okura sunulsa da mağduriyetlere kapı aralayan ve mağlubiyeti kaçınılmaz hâle getiren davranışlarıyla romanda âdeta kendi kendisini köşeye sıkıştıran bir kimlik olarak konumlanır. Roman, sadece ana karakter Yusuf bakımından değil, karşılaştıkları engeller karşısında oluşturdukları sessiz dil ile âdeta mağdur olmanın ortak dilini inşa eden Muazzez ve Kübra için de dikkat çekici unsurlar barındırır. Kadının varoluşunun her bakımdan ikincilleştirilerek nesneleştirildiği romanda, onların hapsedildikleri suskunluk, yaşadıkları ve yaşayacakları mağduriyetlerin de farkına varamamalarına yol açar. Maruz kaldıkları durumlara dair karşı çıkışa ve mücadeleye hiçbir zaman cesaret edemeyen kadınlık, erkeklik deneyiminden farklı olarak mağlubiyeti de sessizce beklemek çaresizliğine düşer. Dolayısıyla roman mağdurun sessiz dili ve mağlubiyetin trajik görüntülerinin ortaya çıkardığı sanat ile okuruna hem bireysel hem de toplumsal pek çok değişkeni bir arada düşündürür. Böylece gecikmiş irade ve dilin oluşturduğu gerilim, mücadele edilmek istenen karşısında hissedilen ezici gücün karanlığına yapılan gerçekçi vurguyu da kuvvetlendirir. Bu noktada sanatın sadece toplumun değil, bireylerin varoluş dinamikleri arasındaki çarpışmalardan hatta tutarsızlık gibi gözüken karanlık kısımlardan doğduğunu söylemek yanlış olmaz. Nitekim sanat, kimi zaman mağdurun suskun dili kimi zaman da mağlubun ölümcül eylemselliği arasından yükselir.

KAYNAKLAR

- Ali, Sabahattin (2017). *Kuyucaklı Yusuf*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Bayraktar, Sevi (2011). *Makbul Anneler, Müstakbel Vatandaşlar*, Ayizi Yayıncılık, Ankara.
- Butler, Judith (2009). "Toplumsal Cinsiyet Düzenlemeleri", *Cogito Feminizm*, (Çev: Begüm Kovulmaz), S.58, Bahar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 73-91.
- Gürbilek, Nurdan (2015). *Mağdurun Dili*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, Ramazan (2016). *Sabahattin Ali İnsan ve Eser*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- MacKinnon, Catharine A. (1987). *Feminism Unmodified Discourses on Life and Law*, Harvard University Press, United States of America.
- Moran, Berna (2014). "Soylu Vahşi Olarak Kuyucaklı Yusuf", *Sabahattin Ali Anılar, İncelemeler, Eleştiriler*, Haz. Filiz Ali-Atilla Özkırımlı-Sevengül Sönmez, s. 259-278, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Moran, Berna (2017). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Örik, Nahid Sırrı; Nayır, Yaşar Nabi (2014). "Kuyucaklı Yusuf: Bir Kitap Hakkında İki Tahlil", *Sabahattin Ali Anılar, İncelemeler, Eleştiriler*, Haz. Filiz Ali-Atilla Özkırımlı-Sevengül Sönmez, s. 224-230, İstanbul.
- Öztürk, Nilüfer (2012). *Bir Beden Sosyolojisi Problemi Olarak Namus Kavramı ve Kadının Bedeni*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Timuçin, Afşar (2011). *Öykü ve Romanlarıyla Sabahattin Ali*, Bulut Yayınları, İstanbul.